

Paraula de Poeta

Bartomeu Cantarelles / Damià Pons

INDICACIONS

Aquesta col·laboració proposa una activitat que té com a objectiu el donar a conèixer l'obra poètica de Josep Maria Llompart als estudiants de segon cicle de Secundària i de Batxillerat.

L'activitat es desenvoluparia en dues, tres o quatre classes. Serien els/les alumnes els que donarien veu als diferents textos que integren cada una de les tres parts: presentació, itinerari poètic i poemes seleccionats.

El nombre mínim de participants seria de tres: un d'ells llegiria la Presentació, donant a conèixer la biografia de Llompart i la seva dimensió d'home cívic i de poeta; les altres dues veus, alternativament, se n'encarregarien de llegir les notes breus introductòries que serveixen per anar presentant els diversos aspectes de la trajectòria vital i poètica de Llompart, a més de les paraules mínimes referides a cada poema, i el poema concret que s'hagi de llegir en cada cas. No cal dir que aquesta proposta de les tres veus és purament indicativa: convindrà que cada ensenyant l'adapti al màxim a la realitat de la seva aula.

L'apartat **Itinerari poètic** duu uns nombres entre parèntesis que remeten als poemes que han estat seleccionats per esser llegits i que formen part del recull que es publica com una suple-

ment d'aquest número de "PISSARRA". Cada un dels epígrafs d'aquests apartats, i els poemes que s'hi inclouen, ve a representar una etapa dins el recorregut que proposam per tal de conèixer l'home i el poeta.

Hem d'advertir que no hem pretès fer un itinerari que abastàs tota la producció de l'autor. Com que hem tingut molt en compte els destinataris d'aquesta activitat --un alumnat d'una edat determinada--, hem seleccionat uns poemes que ells poguessin entendre. D'acord amb aquesta intenció, hem de dir que hem valorat més a l'hora de la tria els criteris pedagògics i didàctics que no la selecció d'una mostra més o manco "objectiva i representativa".

La copiositat de la triadella és intencionada: volem que cadascú pugui suprimir poemes d'un apartat --si considera que el nombre és excessiu-- o seleccionar els que li resultin més aprofitables. En el cas que prescindeixi d'alguns poemes, també haurà de deixar de banda les notes que s'hi refereixen. L'activitat ha estat concebuda de tal manera que la seva simplificació no representarà la pèrdua de la uniformitat i la coherència de la lectura.

Finalment, volem agrair a la revista "PISSARRA" l'esforç que ha fet per incloure un annex amb

un extens recull de poemes. Aquest esforç, d'altra banda, consideram que és un merescut reconeixement i homenatge a l'il·lustre col·laborador d'aquesta revista, a aquest magnífic poeta i home de bé que s'anomena Josep Maria Llompart.

PRESENTACIÓ

En Josep Maria Llompart va néixer a Palma l'any 1925. El 1947 es llicencià en Dret a la Universitat de Barcelona. Durant més de trenta anys ha estat funcionari de l'administració pública.

Malgrat haver crescut dins una família castellanitzada i d'haver-se format intel·lectualment en un època, els anys quaranta, del tot adversa per a la llengua i la cultura catalanes, Josep Mª Llompart va incorporar-se ben aviat a la represa literària que es va produir a la Mallorca de la postguerra.

Juntament amb Jaume Vidal Alcover, Blai Bonet i Llorenç Moyà, va esser un dels membres de l'anomenada Generació dels 50, un grup d'escriptors, especialment poetes, que, a més de garantir la continuïtat de la literatura catalana a Mallorca, renovaren la tradició i saberen enriquir-la amb la incorporació de noves formes i temàtiques.

En Llompart va donar a conèixer els seus primers po-

emes a l'antologia **Els poetes insulars de postguerra**, publicada l'any 1951 pel benemèrit filòleg valencià Manuel Sanchis Guarner. Fou el punt de partida d'una obra poètica que en l'actualitat és formada per vuit reculls. Com a conjunt representen una fita major de la poesia catalana d'aquest segle. Hi podem trobar una gran diversitat de formes (des de la recreació del cançoner tradicional fins a la prosa poètica de tarannà superralista, passant per l'expressió lírica concebuda com un acte de comunicació transparent) i una temàtica que sobretot s'alimenta de l'experiència vivencial del mateix poeta i de la seva percepció, sempre crítica, i freqüentment

sarcàstica, de l'entorn social i de la realitat del seu, i nostre, país.

La contribució d'en Josep Maria Llompart, però, no es redueix a l'àmbit de la creació poètica. Ha estat un veritable home de lletres: crític i historiadore literari, fundador i director de revistes, assessor de l'Editorial Moll i orientador de les primeres passes d'una gran quantitat d'escriptors mallorquins, president de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i autor d'unes magnífiques traduccions al català de la poesia gallega, portuguesa i brasilera.

De manera paral·lela a la seva dedicació a l'art de la paraula, Josep Mª Llompart ha mantingut, sense defalliments ni covardies,

un pacte de lleialtat amb el seu país, l'extensió del qual ha considerat que venia marcada per la presència de la llengua catalana. Ha estat un home que ha fet país, amb generositat assumint tasques i actituds que servissin per impulsar el recobriment d'un estat de normalitat per a la llengua i la cultura catalanes. S'ha esforçat més que cap altre per a desvetllar la consciència d'identitat i d'autoestima dels mallorquins. Ha difós reflexions culturals i polítiques que han obert camins, contribuint a despertar consciències i a mobilitzar energies. El seu compromís cívic permanent ha fet que al llarg dels anys s'hagi convertit amb freqüència en capdavanter de

Foto: Arxiu Xesc Amengual

manifestacions populars a favor de la democràcia, de la defensa de la natura o del reconeixement dels drets nacionals. També ha assumit el repte de posar-se al capdavant d'algunes institucions culturals quan el seu prestigi com a ciutadà i escriptor ha pogut ésser útil per a enfortir-les i popularitzar-les. Per aquesta raó va ser el president de l'Obra Cultural Balear a les darreries dels anys setanta i en l'actualitat ho és de la Federació d'Entitats Culturals dels Països Catalans, Ramon Llull.

Josep Maria Llopart ha estat un poeta de paraula fecunda i un home que ha fet país. Per això ha merescut la concessió de diversos premis literaris i cívics, el més important dels quals és el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes l'any 1982.

Per les seves paraules i pel seu exemple s'ha fet mereixedor del nostre agraïment i homenatge.

ITINERARI POÈTIC

1. Retrat de família

És una bona manera d'encestar la primera etapa d'aquest itinerari llegir el poema *Petita història familiar*, on l'autor, amb un to que oscil·la entre la confesió íntima i el col·loqui obert, ens fa la radiografia de la seva transformació personal i familiar, poètica i social (1).

2. Un temps, un país

Un temps que abasta alguns records de la infantesa --dels sis als onze anys-- de Josep Maria

Llopart, en un país i en un moment històric que s'agiten. El poeta recupera el passat personal, oferint una visió impressionista del dia de la proclamació de la República i una altra de clarament expressionista de la guerra civil.

"*En el carrer hi havia una mica de festa*" ens diu a 1931, marcant les distàncies entre la vivència familiar, heretada, i la vivència social, adquirida posteriorment (2).

Però, la petita festa es convertirà, al cap de poc temps, en tragèdia, simbolitzada per "*La plaça de toros*", en un combat a mort, com succeeix a 1936 (3).

3. D'infant, jo era...

El món de la infància és ben present dins la poesia de J. Mª Llopart, tot i que les institucions i els tons amb què l'expressa o l'evoca siguin força diferents.

Així, a *Els diumenges a la tarda rebíem visites* veiem que el nin juga, tot sol, entre l'enrenou familiar, habitual i monòton, sense adonar-se'n, en la seva innocència, de les "*ullades de la mort*" (4).

Un personatge històric, convertit en llegendari per la tradició popular, és recreat com un mite a *l'Auca del Capità Antoni* (Barcelona), tot evocant les narracions que de petit el poeta havia sentit contar. Tant el contingut com la forma popular emprada --pentasíl·labs de rima assonant als versos parells-- ens rememoren aquells temps passats en els quals tot era fantasia (5).

Quelcom de semblant suc-

ceeix amb el *Romanç d'en Bernadet*. En aquest cas, el personatge popular, de rondalla, és recreat fent ús d'una forma poètica que va ésser d'utilització freqüent entre els poetes de la Generació castellana del 27 o entre els catalans de la Generació de la República, com és el cas del mallorquí Bartomeu Rosselló-Pòrcel (6).

De vegades el que trobam a la poesia de Llopart és la pura idealització de la infantesa, com podem veure a *Us ho diré amb paraules ben planeres* (7).

En altres ocasions, l'evocació del mite d'aquesta infantesa és el pretext per enfrontar-la a un present madur --*l vet ací que avui...--*, on l'avui encara primaverenc de l'adult és contrastat al moment vital de l'abril de 1935 (8).

Bastant semblant és el tractament del tema de la infància en el poema *D'infant, jo era...*, en el qual un present quasi bé esbucats, deixa un regust amarg d'infantesa perduda a les dues parts temàtiques en què es divideix la composició (9).

4. Mots que velluten la boca de melassa

La paraula és per a l'escriptor l'instrument, l'eina, per arribar a conèixer el seu entorn i a si mateix.

A *Coma-lo-forno* el poeta ens indica la importància d'estimar els topònims, com a goig, com a delectació davant la fonètica de la paraula --de moltes paraules-, i com a forma de conèixer el propi país (10).

5. La nostra terra

Tot enllaçant amb l'apartat anterior, ara el poeta uneix, al poder de la paraula, el pasatge -terres i gent- que ha vist i conegut al llarg del seu trescar pel país. Així ens ho diu a *Memòria d'un viatge* (11).

El passat de la terra i la gent -dur i ple de "suors"-- es perpetua de manera semblant en el present, com veiem a *Epitalami amb música d'orgue*, on dos protagonistes, anònims amb nom --Llorenç i Margalida-- representen les esperances de futur de la mateixa terra i de la seva gent (12).

Però aquest paisatge no és sempre perfecta comunió entre poble i pàtria: a *Tençó* el poeta disputa amb ell mateix --amb interrogacions retòriques carregades de tensió i força expressiva/emotiva-- per la pàtria que desitja i la que veu i té (13).

6. Passa, passeja, va a la feina

Els dies passen en "soledat", "fatiga", i "fàstic" per a l'home ja madur que no beslluma cap "espurna d'esperança", a *Qualque matí, en llevar-nos...*, on la vida és un lent anar passant (14). L'amor, a *S'estimaren, saber...*, és la reminiscència d'un passat que va ésser ple i feliç en el moment de viure'l, però que ja, per sentència del temps, només sobreviu marcit (15).

Pot ser la nota més marcada d'aquest apartat sigui la ironia, com hem pogut veure al poema anterior. També ho és a *Invitació a la dansa de la mort*, en el qual

l'home que abans ens avisava del passar rutinari però inexorable del temps, ara ens diu que la paraula --la llengua com a senyal d'identitat personal i colectiva-- és l'únic que ens queda a l'hora d'entrar al ball final (16).

Així, la mort, representada simbòlicament per la nit, és la meta i el destí de tota persona que *Passa, passeja, va a la feina*, amb una rutina quotidiana i monòtona semblant a la de les agulles del rellotge. El ritme del poema aconsegueix comunicar aquest transcórrer lent, però constant, indefugible i com a cerimoniós, del camí de la vida (17).

7. He dit allò que veia

Entre les diferents funcions de la poesia n'hi ha una, força important, que és la de comunicar. J.Mª Llompart la utilitza per mostrar-nos una realitat social injusta i desequilibrada. Des del seu compromís cívic, el poeta, a *Em ballen dins la veu mots de diumenge*, "s'ha d'escanyar la veu obscura" per dir allò que veu enlloc de dir el que ens mostren o el que ens podria interessar veure (18).

Escriu "un poema ben tòpic", *Accident de treball*, per a fer-nos saber que ell ha pres partit, ara, a favor dels més dèbils. Un poema ben tòpic en el qual la dialèctica entre el poder i la misèria es resol, mitjançant la ironia, en una confessió que té tant d'impúdica socialment com de dolguda i sentida interiorment (19).

Altres vegades la veu poètica, en un acomiadament de la poesia social, s'ha cansat de cridar i ha decidit posar el *Punt i apart*. Estar-se'n de dir "allò que veia" per retornar al silenci, a la veu interior, mentre espera "l'amiga final que vendrà amb l'alba" (20).

Però, en un home com en Josep Mª Llompart aquest silenci, aquest acomiadament, no pot ésser definitiu. Anys més tard el tornam a trobar exercint de poeta compromès a *Per a un home-natge*, on ens mostra la seva solidaritat amb els pobles de més enllà de les nostres fronteres que sofreixen, com és el cas de Nicaragua (21).

Als vuitanta anys de Pere Quart permet al poeta expressar --amb el pretext de l'aniversari-- el seu estat d'ànim decandit, el seu "cor apallissat" en tornar d'unes "vacances pagades" --títol d'un poemari de Pere Quart, publicat el 1960--. Tot el poema es converteix en la metàfora d'una gent que ha oblidat tot allò pel que s'havia lluitat durant tants d'anys (22).

8. Morir, senzillament

Ja hem tingut ocasió de veure fins ara com el tema de la mort era una fita notable dins la producció de Josep Maria Llompart.

Doncs bé, en aquest moment la mort deixa de ser un miratge, o una certesa llunyana, per a convertir-se en una realitat present i viva a través de les persones que hem anat deixant pel camí: és el cas de *Paraules a Maria*, en el qual el poeta recorda la lleu presència de la que fou per

poc temps, i per sempre, germana seva. És un poema amb tota una càrrega humana que ens sorprèn en molts de moments, especialment quan el poeta es retrata a si mateix d'una manera descarnada i cruel (23).

En la mateixa línia del record de les persones que ens han deixat, escriu *In memoriam Cèlia Viñas*. Hi ressona l'evocació de l'amiga que ja ha arribat al seu destí, mentre que els altres, els que la sobreviuen, hem de seguir el camí (24).

No és, però, una visió negativa la que se'ns dona de la mort. Aquesta no és enemiga ni contrària, és, senzillament --com podem veure al poema *Hivern--* "aquesta petita cosa, humil, sense importància, això tan simple, tan sabut" (25).

Com també és aquella dama que ens portarà el descans d'aquesta apallissada vida, és la "Senyora" --*Veniu, Senyora Mort--* que arribarà lentament i per a qui hem de tenir "la cambra desada i ben a punt" (26).

9. Paraules de cristall

La poesia de Llopart ofereix una considerable diversitat de registres formals i de tons. El poeta coneix a fons l'ofici d'ensinistrador de versos i és capaç de posar al servei de l'expressió del seu món personal les múltiples herències que ha rebut de la tradició lírica.

Al *Romanç del patró Joan Llopart* recrea la memòria d'un avantpassat fent ús de la forma més genuïna del cançoner popular (27).

"... Una certa serenor, una certa fatiga, una certa tristesa".
Foto: Arxiu Xesc Amengual

També ha escrit poemes emprant de manera magistral els vers més prestigiós de la poesia catalana, el decasíl·lab. A *Un home agonitzant, aquí, a la vora* en fa ús per a tractar la temàtica de l'home comú, presoner de les rutines i les mancances que imposa la realitat quotidiana (28).

És, però, al poemari *Man-dràgola* on el poeta fa les proves més arriscades, fins al punt de prescindir de totes les pautes convencionals, esfilagarassant els versos en paraules que semblen la caiguda d'una harmoniosa cascada (29).

L'ús freqüent del vers lliure,

l'elecció d'un lèxic de significat absolutament clar i comunicatiu o la utilització de bona part dels recursos expressius posats en circulació per les avantguardes històriques, conviuen a *Man-dràgola* amb els sonets més rigorosament ortodoxos redactats amb un lèxic mediavalitzat i hermètic, assolint una intensa estridència sonora (30).

Igualment fa servir el poema en prosa per a crear atmosferes carregades de suggeriments i d'ombres evocades, amb abundància de símbols i d'imatges visionàries de nissaga superrealista (31).